

In de Branding

natuurstudie | natuurbeleving | natuurbescherming

KNNV afdeling Voorne - september 2019 - Nr 3

THEMA

Klimaat

Uitgelicht: Vogelonderzoek en klimaatverandering
Natuur dichtbij: Libellen uit het zuiden
en verder: oprichting werkgroep Natuur en Beleid,
de kolibrievlinder op Voorne en de dwergvleermuis

Voorwoord

Net voor het zomerreces stelde de Tweede Kamer het Klimaatakkoord vast. Nederland staat voor ingrijpende veranderingen. We gaan van het gas af, de elektrische auto rukt op, de Minister van Landbouw is voorstander van kringlooplandbouw. Als ik dit voorwoord schrijf, hebben we net een flinke hittegolf achter de rug. Voor het eerst werd in Nederland een temperatuur van ruim 40 graden Celsius gemeten. Ook voor het eerst werd wereldwijd een temperatuurstijging vastgesteld. Kortom, de noodzaak van ingrijpende klimaatmaatregelen moet nu toch wel duidelijk zijn. Het thema van dit nummer is klimaat. De redactie heeft er voor gekozen in te zoomen op de gevolgen van een opwarmend klimaat voor de natuur op ons eigen eiland. Daarbij speelt natuurlijk ook de enorme droge zomer van 2018 mee. En dan is het niet altijd direct te zeggen wat die effecten zijn. Jan Alewijn Dijkhuizen vraagt zich af of er eigenlijk wel directe effecten voor zoogdieren zijn waar te nemen. Vorig jaar dachten we nog dat er effecten zouden optreden voor muizenpopulaties, maar of dat werkelijk zo is? Het meest kwetsbaar lijken de vleermuizen te zijn. Die zijn voor hun voedsel afhankelijk van insecten, en daar gaat het niet echt lekker mee.

De laatste weken bereiken mij wel zorgelijke geluiden over de effecten van de droogte op de paddenstoelen, waarvoor het vorig jaar al armoede troef was. En ook met de zandhagedissen gaat het niet florissant. Op de vaste monitoringsroutes in de duingebieden van NM en ZHL werden ook dit jaar relatief weinig dieren gespot. Of dat op de droogte is terug te voeren, is niet duidelijk. In de duingebieden ten noorden van de Nieuwe-Waterweg gaat de soort juist al jaren vooruit.

De zeldzame moerasgamber, die alleen nog op Voorne voorkomt, is ook vooruitgegaan, tegen alle verwachtingen in. De eikenprocessierups bereikte ook Voorne, het Quackjeswater was de gelukkige. Voor libellen zijn er echt positieve ontwikkelingen te melden. Wim Prins

vertelt in zijn bijdrage over de nieuwe soorten die zich uit Zuid-Europa aandienen. Voor dagvlinders verloopt deze zomer tot nu toe desastreus. De landelijke tuintelling in juli levert de helft minder aan vlinders op dan vorig jaar. Anthonie Stip van de Vlinderstichting schreef een artikel over de kolibrievlinder, op Voorne-Putten de soort van het jaar 2019. Landelijk nam ook deze soort af, op ons eiland werden er tot eind juli 22 waarnemingen gemeld. Peter Vermaas vat de trends in de vogelwereld samen, sommige soorten kunnen de effecten van de temperatuurstijgingen niet bijbenen, andere passen zich beter aan. Een soort die het in onze delta juist erg goed doet, is de Cetti's zanger. Het aantal broedterritoria is in een jaar tijd nagenoeg verdrievoudigd. Al deze ontwikkelingen maken maar weer eens duidelijk hoe belangrijk het is om langjarig onderzoek in de natuurgebieden te blijven doen. De KNNV speelt daarbij een belangrijke rol. Onze afdeling wil een groter publiek, maar ook overheden en gelieerde organisaties, daarom in aanraking laten komen met ons onderzoekswerk, ook wel burgerwetenschap genoemd. Op zaterdagmiddag 12 oktober organiseren we in het kader van de Week van de Veldbiologie een symposium over deze zogeheten "citizen science". Het belooft een interessante bijeenkomst te worden. Meld u snel aan, want vol is vol!

Theo Briggeman
voorzitter

In dit nummer

Voorwoord

- 1 **Activiteiten kalender**
- 1 **Vleermuizen excursie in en rond de vesting van Brielle**
- 1 **Bomenexcursie**
- 2 **Euro BirdWatch**
- 2 **Vogelexcursie Spuimond-West**
- 2 **Strandexcursie naar het Strand Noord op Goeree**
- 2 **Symposium citizen science**
- 2 **Vogelexcursie naar Westkapelle.**
- 3 **Beleef de nacht in de duinen van Voorne**
- 3 **Paddenstoelenexcursie**
- 3 **Lezing "Darwin in de stad, evolutie in de Urban Jungle"**
- 5 **Over "Zadels", 'gaffels', 'keizers' en andere laagvliegers.**
- 7 **Heeft klimaatverandering invloed op de Nederlandse zoogdieren?**
- 8 **Vogelonderzoek toont de gevolgen van de klimaatverandering.**
- 9 **Brandganzen trekken sneller door klimaatverandering**
- 9 **Moord- en doodslag in de nestkast**
- 10 **Leven er kolibries op Voorne?**
- 12 **De Cetti's zanger op Voorne-Putten**
- 13 **Verslag van de vogelexcursie naar de Groene Jonker op 19 mei 2019**
- 14 **Van en over de werkgroepen**
- 15 **Werkgroep Natuur en Beleid ingesteld.**
- 15 **De dwergvleermuis**

**Ja, ik ontvang
een proefnummer
cadeau!**

Zuid-Hollands Landschap

Iedereen kan wel wat Zuid-Hollands Landschap gebruiken.

Om inspiratie op te doen of zich te verwonderen. Wilt u kennis maken met natuurnieuws of routes in de mooie gebieden die de Stichting Het Zuid-Hollands Landschap beschermt. Vraag dan een gratis proefnummer aan.

Het proefnummer mag vrijblijvend en zonder verplichtingen worden gestuurd aan:

Voornaam	☐ m ☐ v
Achternaam	
Adres	
Postcode	
Woonplaats	

Stuur deze bon naar: Stichting Het Zuid-Hollands Landschap, t.a.v. de Beschermersadministratie, Antwoordnummer 10202, 2600 WB Delft of ga naar www.zhl.nl/proefnummer

Activiteiten kalender

datum	wie	wat	tijd	verzamelen
Maandag 2-9	Pwg	Waalhoek	19.00	Groeneweg
Maandag 9-9	Pwg	Beningersliikken West PQ H	19.00	Kleiputten
Vrijdag 13-9	Vwg	Beleidsvisie ZHL	20.30	BC Tenellaplas
Vrijdag 13-9	Zwg	Vleermuizen excursie in Brielle	20.15	P. Jumbo Brielle
Maandag 16-9	Pwg	Derryvliet	19.00	Derryvliet
Zaterdag 21-9	KNNV Voorne	Bomenexcursie in Strypemonde	10.00	BC. Tenellaplas
Maandag 23-9	Pwg	Brielle ecologisch beheerde bermen (nog afspreken)	19.00	n.t.b.
Maandag 30-9	Pwg	Rondje Heemtuin en bespreking winterprogramma	19.00	P. BC Tenellaplas
Zaterdag 5-10	Vwg	Euro Birdwatch Day	08.00	Slag Maasmond
Zaterdag 5-10	Vwg	Vogelexcursie Spuimond-West	08.00	P Zuiddoorsedijk
Vrijdag 11-10	Vwg	Veren uit eigen doos, verendeterminatie	20.30	BC Tenellaplas
Zaterdag 12-10	Swg	Strandexcursie Strand Noord Goeree	09.30	P Strand Noord, einde Oosterweg Ouddorp
Zaterdag 12-10	KNNV Voorne	Symposium Citizens science	13.30	BC Tenellaplas
Zondag 20-10	Vwg	Trekvogelexcursie Westkapelle	07.00	P. Delta Expo Haringvliet
Zaterdag 26-10	KNNV Voorne	Nacht van de nacht	22.00	BC Tenellaplas
Zaterdag 2-11	Pawg	Paddenstoelenexcursie	10.00	P Waterbos
Vrijdag 8-11	KNNV Voorne	Meeuwenkolonies op Maasvlakte en Europoort	20.00	BC Tenellaplas
Donderdag 28-11	KNNV/ IVN	Lezing: "Darwin in de stad, evolutie in de Urban Jungle"	20.00	BC Tenellaplas
Vrijdag 13-12	Vwg	Vogels in het havengebied	20.30	BC Tenellaplas
Zaterdag 21-12	Vwg	Vogelexcursie naar de Brouwersdam	Info volgt	
Vrijdag 10-1	Vwg	Foto's uit eigen doos	20.30	BC Tenellaplas
Vrijdag 14-2	Vwg	Piepers	20.30	BC Tenellaplas
Vrijdag 13-3	Vwg	Vogelzang	20.30	BC Tenellaplas
Vrijdag 10-4	Vwg	Jaar van de wulp	20.30	BC Tenellaplas
Vrijdag 12-6	Vwg	Wandel mee met de VWG (geen vergadering)	19.45	BC Tenellaplas

Kijkt u voor de zekerheid even op onze internetsite of een activiteit doorgaat zoals die hierboven aangegeven staat. Dit voorkomt tevergeefs reizen en teleurstelling. <https://www.knnv.nl/voorne>
Alle activiteiten georganiseerd door het IVN Voorne-Putten-Rozenburg vindt u op hun website <https://www.ivn.nl/afdeling/voorne-putten-rozenburg>

Activiteiten

De Woensdagtellers

Een groep enthousiaste vogelaars gaat elke woensdag met de auto op pad om vogels te kijken. Belangstellenden kunnen gewoon naar de Carpoolplaats Zwarte dijk/N57 komen. Daar worden de excursiegangers ingedeeld in zo min mogelijk auto's. Verzamelen om 8:30 uur.

Zeetrekten

Er wordt altijd gestart vanaf zonsopkomst, daarna duurt het zeetrekten meestal 3 tot 4 uren (afhankelijk van actuele trek en het weer). Belangstellenden kunnen gewoon naar de trekthelptost komen. Een verrekijker en/of telescoop zijn onmisbaar. Stel je kleding goed af op het weer en houdt er rekening mee dat je lang stil zit. Bij grote drukte is een klapstoeltje handig. Koffie of thee zijn ook niet onverstandig om mee te nemen.

Vleermuizen excursie in en rond de vesting van Brielle vrijdag de 13 september 2019 onder leiding van Jan Alewijn Dijkhuizen.

Op vrijdag de 13 september 2019 gaat de Zoogdierwerkgroep op zoek naar vleermuizen in Brielle. Deze wandeling is bij mooi weer een gegarandeerd succes. Rond de kerk, langs de vesting en boven het water jagen veel vleermuizen naar insecten. We zullen ze zien, maar met speciale batdetectoren zullen we ze zeker ook te horen krijgen.

We starten om **20.15 uur bij de Jumbo**. Trek wandelschoenen aan, want we lopen ook over onverharde paden. De wandeling duurt ongeveer twee uur, afhankelijk van het weer.

Bomenexcursie

op zaterdag 21 september onder leiding van Jan Plum. Vertrek 10.00 uur van BC Tenellaplas.

We gaan naar Strypemonde en zullen kijken naar de verschillende soorten bomen en hun kenmerken.

We besteden ook aandacht aan wat we kunnen zien aan de bomen en hoe ze reageren op wat ze overkomt. Denk daarbij aan vraat door dieren, weersinvloeden en andere gebeurtenissen die zichtbaar zijn aan de boom.

Voor de gehele wandeling trekken we 2 uur uit.

vijg

Euro BirdWatch

Op zaterdag 5 oktober aanstaande neemt de vogelwerkgroep Voorne samen met Vogelbescherming Nederland deel aan de internationale vogelteldag, de Euro Birdwatch.

In meer dan 35 landen in heel Europa worden op deze dag trekvogels geteld. In Nederland gebeurt dit op meer dan 150 telposten. De VVG Voorne staat vanaf 08:00 bij de telpost Maasmond ingang Nieuwe Waterweg. We tellen door tot omstreeks 12.00 uur. Vogelbescherming Nederland maakt op zaterdagavond de top 10 van meest getelde trekvogels bekend.

Het najaar is dé tijd van het jaar om recordaantallen vogels te zien. Voor vogelaars is dit hét moment van het jaar om naar buiten te gaan, de vogels te zien én te tellen.

Veel vogels die bij ons hebben gebroed trekken nu naar het warmere zuiden. Vanuit het hoge noorden komen vogels naar ons land om te overwinteren of ze trekken in die tijd over ons land. Bij helder weer zie je ze letterlijk vliegen, vaak in grote groepen. We hopen dat het de dagen ervoor behoorlijk waait uit het westen of noordwesten. Dan is de kans dat we de krenten uit de pap zien groter, zoals een vaaltje of alle soorten jagers en Jan van Genten sierlijk zwevend over het water en de vorkstaartmeeuw, ook een graag geziene gast, en niet te vergeten alle soorten zangvogels. Al met al een belevenis om dat allemaal mee te maken. Ik hoop jullie daar te ontmoeten want met elkaar zien we meer, maar we gaan vooral genieten van dat fenomeen vogeltrek.

Voor meer informatie of wilt u langskomen op onze telpost:

Henk Walbroek, h.walbroek@upcmail.nl tel. 0610835557

Meer informatie over de Euro BirdWatch vindt u hier: http://www.vogelbescherming.nl/vogels_kijken/birdwatch

KNNV - Week van de biodiversiteit

Vogelexcursie Spuimond-West
In het kader van de Week van de Veldbiologie op zaterdag 5 oktober 2019 onder leiding van Peter Vermaas.
Vertrek: 08.00 uur, Parkeerplaats bij Zuidoordse dijk

Vier jaar geleden is dit stuk polder van 120 hectare omgevormd tot een uniek stuk natuur. Veel vogels hebben dit gebied ontdekt als broedgebied. In de herfst en winter zijn honderden vogels dagelijks aanwezig om hier te eten en te slapen. Af en toe komt een zeearend op bezoek.

We gaan lopen over een onverhard wandelpad over de dijk dat rond het terrein loopt. (ca. 2,5 tot 3 uur) Trek daarom stevige wandelschoenen aan.

Aanmelden bij p.vermaas@gmail.com.

Strandexcursie naar het Strand Noord op Goeree
in het kader van de Week van de Veldbiologie op zaterdag 12 oktober 2019 onder leiding van Katie van der Wende.

Vertrek: 09.30 uur Parkeerterrein Strand Noord, einde Oosterweg-Ouddorp.

We gaan deze ochtend op zoek naar de vele soorten schelpen die hier zijn te vinden, maar ook wieren en andere aanspoelsels hebben onze aandacht.

Voor informatie en aanmelden: Katie van der Wende, tel. 06-51057805.

De KNNV afdeling Voorne organiseert:

Symposium citizen science (burgerwetenschap)

Datum: Zaterdag 12 oktober 2019 van 13.30 uur tot 17.00 uur.

Plaats: Bezoekerscentrum Tenellaplas, Duinstraat 12a in Rockanje.

Specialisten van de KNNV afd. Voorne geven een presentatie over vier door de KNNV uitgevoerde onderzoeken:

- Vlinders op Voorne (door Ria Mellegers)
- Het belang van ringonderzoek bij vogels (door Eveline van der Jagt)
- Zoogdierenonderzoek (muizen/Vleermuizen) op de Zuid-Hollandse eilanden (door Jan Alewijn Dijkhuizen)
- Meerjarig plantenonderzoek in natuurgebieden op Voorne-Putten (door Piet Mout)

De wethouder Natuur van de gemeente Westvoorne, mev. L. van der Pol, zal het symposium openen. Afdelingsvoorzitter Theo Briggeman zal kort ingaan op de activiteiten van de afdeling Voorne.

Het symposium is bedoeld voor de inwoners van de Zuid-Hollandse eilanden, medewerkers en bestuurders van betrokken overheden en gelieerde organisaties.

De toegang is gratis.

Na afloop van het symposium zal aan de deelnemers het boekje "Natuur en Landschap op Voorne en Putten in 2018" en een brochure met de tekst van de lezingen worden uitgereikt.

Aanmelden voor dit symposium bij Jos Schreiner: j.schreiner@upcmail.nl. Geef u tijdig op. Vol is vol!

Nadere informatie: Hans op den Dries, telefoon: 0181-318329.

Vogelexcursie naar Westkapelle.
Zondag 20 oktober. Vertrek om 07.00 uur van de parkeerplaats bij de Delta Expo, Haringvlietplein 3, 3251 LD Stellendam.

Een excursie plannen waarbij het gaat om de trekvogels is niet makkelijk.

Het probleem is dat we nooit helemaal zeker zijn of er vogeltrek is, het blijft dus een gok. In ieder geval geeft een bezoek aan Westkapelle ons meerdere kansen.

Bij Westkapelle is er een grote kans zangvogels te zien die de kustlijn volgen om bij Vlissingen de Westerschelde over te steken, over zee turend kunnen we de langstreckende zeevogels zien en het plas-dras gebied Noordervroon is in de trektijd zeer de moeite waard. Trek of geen trek, een bezoek aan Westkapelle is altijd de moeite waard.

Graag aanmelden bij Tom van Wanum, tomvanwanum@xs4all.nl of 06-44694497

Geringde kleine mantelmeeuw

Beleef de nacht in de duinen van Voorne

Zaterdag 26 oktober 2019: Nacht van de Nacht, o.l.v. Jan Alewijn Dijkhuizen.
Verzamelen: 22.00 uur Parkeerplaats Bezoekerscentrum Tenellaplas, Duinstraat 12a, Rockanje

Aanmelden is niet nodig.

Ook dit jaar is er weer een rondwandeling in de Duinen van Voorne in het kader van de Nacht van de Nacht.

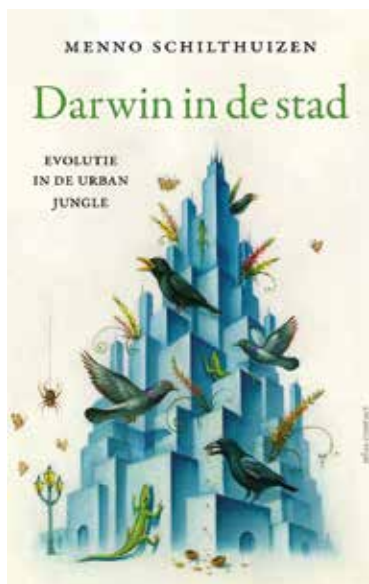
We starten vanaf de parkeerplaats van het Bezoekerscentrum Tenellaplas om 22.00 uur. Jan Alewijn Dijkhuizen zal aan de hand van talrijke verhalen duidelijk maken hoe belangrijk een goede nacht voor de natuur is.

De deelnemers kunnen tijdens deze wandeling zelf ervaren wat het is om in stilte en totale duisternis de natuur te beleven. Deze stilte en duisternis zijn heel belangrijk voor de natuur, omdat dieren dit nodig hebben. Vooral uilen, vleermuizen, muizen en vele insecten die veelal overdag rusten, maken hier gebruik van. Zij ontwaken dan en komen tot leven. De dieren die overdag actief zijn gebruiken deze nacht net als de mens om te rusten.

Om dit alles goed te kunnen ervaren willen wij u vragen zo min mogelijk lichtbronnen te gebruiken. Dus zet uw zaklantaarn of mobiele telefoon uit. U zult zien dat uw ogen gaan wennen aan het donker. Het wandeltempo is laag en ondersteuning door naasten zal geen probleem zijn.

De avond zal rond 23.30 uur worden afgesloten bij het Bezoekerscentrum Tenellaplas.

Kijk voor meer informatie op <http://www.nachtvandenacht.nl>

Paddenstoelenexcursie onder leiding van Eline Vis.

Zaterdag 2 november 2019. Verzamelen op de parkeerplaats Waterbos. Tijd aanvang om 10.00 uur.

De bedoeling is dat we rond twaalf uur weer terug op de parkeerplaats zijn.

We zullen een aantal interessante en mooie herfstpaddenstoelen zien.

Het dragen van laarzen kan, afhankelijk van de waterstand, nuttig zijn.

Ik hoop jullie daar te ontmoeten.

Lezing "Darwin in de stad, evolutie in de Urban Jungle"

op donderdag 28 november 2019. In het Bezoekerscentrum Tenellaplas, Duinstraat 12a Rockanje.

Aanvang: 20.00 uur.

Een lezing georganiseerd door IVN/KNNV gezamenlijk. Menno Schilthuis, auteur van het in 2017 met de Jan Wolkers prijs bekroonde boek "Darwin in de stad" houdt een voordracht onder de bovenstaande titel. Een van de hoofdstukken gaat in op door de auteur ooit opgegraven kevers in mierennesten in Voornes Duin. Een zeer lezenswaardig boek, dat in beperkte mate op deze avond ook verkrijgbaar zal zijn. Iedereen is welkom. De toegang is gratis.

Het bestuur heeft onlangs besloten de werkgroep Natuur en Beleid te installeren, zie elders in dit magazine.

Het afgelopen half jaar heeft onze afdeling de kennismakingsronde met de gemeentebesturen voltooid. Gesproken werd met wethouders van Nissewaard, Brielle en Westvoorne. Met Hellevoetsluis hebben we al langer contact. We zijn van plan de komende tijd ook gesprekken te gaan voeren met Staatsbosbeheer, het Recreatieschap en het waterschap Hollandse Delta. Een kennismaking met het nieuw gevormde gemeentebestuur op Goeree-Overflakkee staat ook op het programma, nu ook daar veel gezamenlijke belangen liggen, zoals de ontwikkeling van het Haringvliet en de Voordelta.

In deze rubriek gaan we voortaan verslag doen van de ontwikkelingen op het gebied van natuur en landschap, welke planologische ontwikkelingen er bijvoorbeeld spelen, welke beleidsmatige discussies we voeren, op welke plannen we hebben gereageerd, welke bezwaar- en beroepsprocedures we zo nodig voeren en welke onderzoeksvragen we van de overheid hebben ontvangen en uitvoeren. De werkgroep Natuur & Beleid speelt daarin een belangrijke rol en adviseert het bestuur over in te nemen standpunten.

In veel gevallen werken we ook samen met andere natuur- en milieuorganisaties zoals de Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland, Vogelbescherming, Natuurmonumenten en het Zuid-Hollands Landschap.

Waar hebben we ons recentelijk zo al mee bezig gehouden?

- De uitbreiding van Farm Frites in Hellevoetsluis als ook het plan van dit bedrijf een zonneveld aan te leggen. Het gemeentebestuur hebben we geadviseerd over een ecologisch verantwoorde inpassing van dit zonneveld. De uilenwerkgroep is gevraagd een aantal uilen- en torenvalkkasten te plaatsen.
- Ecologisch bermbeheer in de gemeente Hellevoetsluis. De PWG heeft voor het tweede achtereenvolgende jaar enkele bermen op de voorkomende flora geïnventariseerd. Een fietspad langs het Quackgors is geïnventariseerd op dagvlinders.
- Het plan van een aantal grote aannemers om een schiereiland voor de kust van Voorne aan te leggen (het zgn. Delta21-plan) is van een kritisch commentaar voorzien. Met een flink aantal partners uit overheid en natuurbescherming is hierover overleg gevoerd. Het plan wordt vanwege de grote gevolgen voor natuur, landschap, visserij en recreatie afgewezen.
- Ingesproken is op het bestemmingsplan Duinweg 2-4 in Hellevoetsluis. De ter visie gelegde ontwerp bestemmingsplannen buitengebied van Brielle en Westvoorne zijn bestudeerd en zullen van een zienswijze worden voorzien.
- TenneT: een reactie is gegeven op een plan tot de mogelijke aanleg van een nieuwe hoogspanningskabel vanuit een nieuw windmoleneiland bij IJmuiden via het Haringvliet naar een al bestaand hoogspanningsstation bij Simonshaven. Een alternatief tracé zou op de Maasvlakte aan land komen. Gesproken is over de mogelijkheid onderzoek te doen naar de ontwikkeling van flora en fauna onder een dergelijk tracé.
- Voor de gemeente Nissewaard is een park geïnventariseerd op planten, om de effecten van een veranderd beheer te inventariseren.
- Met de gemeente Westvoorne is overleg gevoerd over het monitoren van een aantal natuurlijk ingerichte gebieden met het doel dit op een ecologisch verantwoorde wijze te kunnen beheren. Deze gemeente wil ook een vorm van sinus beheer gaan uitvoeren.
- De gemeente Brielle heeft ons gevraagd te adviseren over een ecologisch verantwoord groenbeheer en een vlinderidylle te monitoren.
- Met de meeste gemeentebesturen is overeengekomen bij belangrijke planologische ontwikkelingen aan de "voorkant" van de planvorming betrokken te worden zodat onnodige bezwaarprocedures zoveel als mogelijk voorkomen kunnen worden.
- Uitgebreid is met het ZHL gesproken over hun nieuwe regiovisie. In deze visie wordt voor de komende jaren vastgelegd in welke richting het Landschap zich wil ontwikkelen. Verschillende leden hebben naast het bestuur aan deze beraadslagingen meegedaan.
- Door ARK is ons tot slot gevraagd mee te denken over de verdere ontwikkeling van het Haringvliet, in aansluiting op het Kierbesluit. Collega-organisaties zijn daar ook bij betrokken.

hoogspanning

Over 'Zadels', 'gaffels', 'keizers' en andere laagvliegers.

Migranten uit zuidelijke streken met of zonder status!?

door Willem Prins (coördinator insecten werkgroep)

Migranten uit zuidelijke streken met of zonder status!?

Zeer waarschijnlijk hebben de libellen, die hierna worden beschreven, te maken met veranderingen ten gevolge van het opwarmen van onze planeet. Temperatuurrecords worden in toenemende mate overschreden en diensgevolge nemen weersextremen toe, zoals zomerstormen.

Op de vrijdagavond en zaterdag vóór Pinksteren hebben we kunnen 'genieten' van een relatief zware zomerstorm, die ook nog eens langs de hele Atlantische kust van Europa was getrokken.

Deze storm richtte niet alleen veel schade aan met de nodige ongelukken en slachtoffers, er werd ook lucht aangezogen afkomstig van mediterrane en Noord-Afrikaanse origine. Net als de werking van een stofzuiger, zoog deze storm ook het nodige 'stof' aan, ditmaal geen Saharazand. Om verklaarbare redenen ontbrak dit op vensterbanken en autodaken. De lading bestond nu in de vorm van insecten. Insecten die we niet ieder jaar tegenkomen. Met name 2 libellensoorten passeerden de landsgrenzen en werden overal gespot en een juffertje werd de Grevelingen en Haringvliet overgeblazen en wacht op de volgende zomerstorm om het noorden verder te veroveren.

Het zadel

Een van die insecten die werden meegezogen was de **zadellibel** (*Anax ephippiger*). De dag na de storm, eerste Pinksterdag, mooi en rustig weer, startte ik op de "1e-Zanderij" (NM) met mijn monitoringsroute dagvlinders. Een grote echte libel was boven het veldje aan het patrouilleren ... "een grote keizerlibel" ...

dacht ik nog. Deze inmiddels inheemse soort verlaat, op zoek naar voedsel, vaak plassen of poelen. Ik schonk er verder geen aandacht aan ... tot een fotograaf, die ter plekke was, mij erop attendeerde dat het om een zeldzaam familielid ging.

De man had een fotoestel met telelens en de libel was zo vriendelijk op 4 m naast de fotograaf te gaan uitrusten. Er waren twijfels over de soort en ik had 'm, want het bleek een mannelijke libel te zijn, ook nog nooit eerder gezien. Is het een zuidelijke keizerlibel of toch iets anders!? De fotograaf had hem 's avonds uiteindelijk op waarneming.nl geplaatst als **zadellibel**.

Wouw, da's bijzonder!

De zadellibel blijkt in Noord-Afrikaanse gebieden te leven en steekt gemakkelijk de Middellandse zee over, als het hem of haar te warm wordt en de beschikbare wateren daar droogvallen. Om hun soort in stand te houden steken ze de Middellandse zee met gemak over en nog verder! Zuid-Europa is hun doel en ze komen vaak noordelijker uit als de wind meewerkt. Lampedusa wordt gewoon overgeslagen.

Een echte zwerver dus, die door de stofzuigerwerking van die junistorm zelfs naar Voornes duin is getransporteerd. Als je dan leest dat dit de enige soort 'grote libel' is die ooit op IJsland is waargenomen, dan zegt dat wel wat over deze soort als globetrotter (foto hieronder (m)). Het leuke was, dat ook in andere delen van Nederland, tot in de kuststreek, deze soort is waargenomen en gemeld, compleet met foto's van copulerende paartjes en ei-leggende tandems.

Verzoek is om *dit najaar* extra waakzaam te zijn, want het zou zomaar kunnen gebeuren dat de soort zich hier voortplant. De soort heeft onder mediterrane omstandigheden een zeer korte cyclus, dit heeft te maken met de snel opdrogende warme poelen in Noord-Afrika. Dus met een paar tropische dagen kan het zijn dat deze zadellibel, eind augustus of september, weer met een nieuwe generatie rondvliegt. Overwinteren gaat niet lukken bij deze soort, de temperaturen zijn te laag voor het overleven van hun eitjes en/of larven.

Volgens kenners is de influx van deze soort

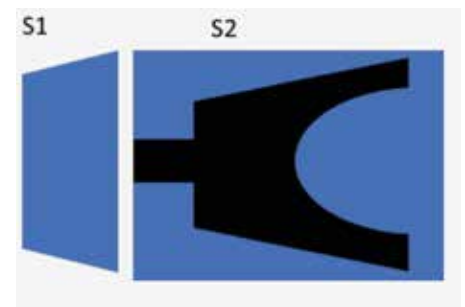
zelfs helemaal uit het Midden-Oosten gekomen, want vlak vóór de storm was er een invasie op Cyprus en de Balkan. Dat is helemaal extreem.

De gaffel

Precies een week na de storm was het weer tijd voor de monitoringsroute. Op de route, richting Schapenwei, liep een jonge man met kijker, hij was op zoek naar de zadellibel, die nog steeds werd gerapporteerd. Ik wees 'm de betreffende poel waar die libel werd gezien en vervolgde mijn route, maar beloofde hem te helpen bij het zoeken naar de 'zadel'. Intussen stond hij te turen naar juffertjes, die in tandems eitjes aan het afzetten waren op de waterplanten langs de oever. "Het zouden wel eens gaffelwaterjuffers kunnen zijn", hoorde ik hem zeggen. Er waren die week op Goeree ook al waarnemingen gedaan van deze soort. Niet uitgesloten dat het lagedrukgebied van een week ervoor ook deze lichtgewichtjes had opgezogen en de inhoud hier had leeg gekieperd. De waarnemer naast me maakte foto's van een tiental tandems op een meter uit de oever en ik ving een paartje met mijn vlinder-net. Vlug in een loeppotje en fotograferen.

Pas nu werd duidelijk dat deze soort iets kleiner en fragieler is dan de azuur- en variabele waterjuffers, die ook in die weken als imago rondvlogen.

"Verdraaid je hebt gelijk, het ziet er net iets anders uit". Duidelijk zichtbaar de "gaffel" op segment 2 (S2) van het achterlijf, bijna hetzelfde als de variabele waterjuffer.

zadellibel, man

De zwarte tekening op het 2e segment heeft een "gaffel" vorm, een soort vork, net als bij gaffel-getuigde zeilvaartuigen (zie aldaar). Maar ook andere tekeningen op het achterlijf zijn net even anders en daarvoor verwijs ik u naar een goed "libellenboek", de Vlinderstichtingsite of Google.

Mijn natuurcompaan van de dag belde me nog, want na mijn vertrek, zag hij ook nog een zadellibel (v) eitjes afzetten in een poel nabij de Vogelpoel (NM) ... zijn dag kon niet meer stuk ... de mijne al helemaal niet.

Een nieuwe soort voor Voorne-Putten!

Voor deze soort moeten we volgend jaar (juni) opletten of het nageslacht hier weer rondgaf-felt, ik bedoel fladdert.

De keizer

Intussen vernam ik dat er nog een 2e soort echte libel op die zomerstorm naar onze gewesten was gesurft, namelijk de **zuidelijke keizerlibel**.

Dus naast onze vaste bewoner binnen die keizerlibellen-familie, de **grote keizerlibel** (*Anax imperator*), hebben we ook de **zuidelijke keizerlibel** (*Anax parthenope*) en de eerder beschreven **zadellibel** (*Anax ephippiger*) in ons luchtruim gezien. De zuidelijke keizerlibel komt in Noord-Afrika, Zuid-Europa en Oost-Europa voor en heeft vrijwel zeker niet zo'n grote afstand afgelegd als de 'zadel'. De zuidelijke keizerlibel is ook op veel plaatsen ei-afzettend gezien en kan zeer misschien volgend jaar als libel weer gezien worden, maar dit zal afhangen of de larven onze 'winter' kunnen trotseren. Het is jaren geleden al één keer gelukt, dus volgend jaar juni/juli op de uitkijk allemaal!

Waar u dan op moet letten? Wel ik verwijs u in dit geval naar de website van de Vlinderstichting, daar vindt u mooie foto's en beschrijvingen.

Hieronder mutatievoorbeelden van libellensoorten die inmiddels door veranderingen van het klimaat zijn verschenen of verdwenen:

Libellen met status

Inmiddels hebben, dankzij warme zomers en mildere winters, een aantal libellen de status "blijvertje" gekregen. Soorten die jaren geleden nog sporadisch werden waargenomen en nu definitief tot Voorne fauna worden gerekend. Dit wil niet zeggen dat ze gelijk Nederland overspoelen, maar in ieder geval wel op Voorne vaste stamgast zijn geworden en langzaam noordwaarts uitdijen.

Ik noem ze hier even en u kan ze dan 'Googelen' om te zien hoe ze eruit zien, namelijk;

- zwervende heidelibel (*Sympetrum fonscolombii*), is gevestigd.
- vuurlibel (*Crocothemis erythraea*), is gevestigd.
- gevlekte witsnuitlibel (*Leucorrhinia pectoralis*), is gevestigd.
- zuidelijke glazenmaker (*Aeshna affinis*), doet schuchtere pogingen.
- tengere grasjuffer (*Ischnura pumilio*), bezig op te schuiven vanaf 't Haringvliet.

Libellen verdwenen

Jammer genoeg zijn de volgende libellensoorten met onbekende oorzaak van Voorne verdwenen;

- geelvlek heidelibel (*Sympetrum flaveolum*), jaren geleden hier de laatste gezien.
- zwarte heidelibel (*Sympetrum danae*), laatste jaren niet meer gezien.
- noordse witsnuitlibel (*Leucorrhinia rubicunda*), noordelijke soort en steeds minder aanwezig.

Da's mooi zou u zeggen, per saldo dus meer libellen! Jááááh, wel meer soorten, maar de biomassa neemt helaas bij de libellen ook af sinds een paar jaar (publicatie de Vlinderstichting).

P.S. Er zijn libellenkenners die reikhalzend de westelijke oever van de Tenellaplas platlopen, in afwachting van de groene glazenmaker, er ligt n.l. een flink veld krabbenscheer (door onverlaten in de plas gedumpt). Als die libel komt, moeten we dan vlotjes timmeren voor de zwarte stern?

Zwarte heidelibel

gaffelwaterjuffer

Heeft klimaatverandering invloed op de Nederlandse zoogdieren?

door Jan Alewijn Dijkhuizen

De redactie van de In de Branding vroeg mij antwoord te geven op deze vraag. Maar is dat antwoord al te geven? Mijn eerste reactie was, ja natuurlijk heeft klimaatverandering invloed op de zoogdierenstand in Nederland. En natuurlijk zijn zoogdieren afhankelijk van weersinvloeden die mede bepalen of er voldoende voedselaanbod is. Maar of onze zoogdierstand nu enorm aan het veranderen is?

Een mooi voorbeeld van invloed van klimaat op de voorplanting van zoogdieren was de herintroductie van bevers in de Biesbosch. Deze bevers kwamen uit het Elbe gebied en werden overgebracht naar ons mildere klimaat met een vroegere lente dan waar de dieren aan gewend waren. Wat bleek, de zwangere bevervrouwtjes konden op het moment dat ze dit nodig hadden geen jonge fosforhoudende wilgenblaadjes meer vinden, die periode was al voorbij. Met als resultaat minder nakomelingen (Bart Nolet, NIOO-KNAW). Het bijzondere aan bovenstaand voorbeeld is dat de bevers na het uitzetten binnen enkele jaren hun voorplantingstijd hadden aangepast aan het voedselaanbod.

De meeste zoogdieren in ons land kunnen zich wel aanpassen gezien het tempo waarin het klimaat verandert. Uiteraard zullen er veranderingen optreden, maar eerlijk gezegd verwacht ik niet dat de klimaatverandering voor de meeste zoogdieren de belangrijkste directe oorzaak is. Het gaat om een meer indirect effect.

Dat ligt wellicht anders voor de meest kwetsbare orde, die van de vleermuizen. Een aantal soorten heeft een zeer strak energieschema. Vleermuizen zijn afhankelijk van het insectenaanbod. Vleermuizen hebben ook een zeer

geavanceerd warmte-koude systeem. Klimaatverandering heeft invloed op de insectenstand en op de temperatuur. Helaas, gegevens over de invloed van klimaatverandering op vleermuizen in Nederland is er nog niet. Waarom heb ik dan toch dit stukje geschreven?

Ook al zijn zoogdieren in Nederland niet direct de dupe van een veranderend klimaat, zoogdieren zijn wel zeer afhankelijk van de manier waarop wij als mensen ons land inrichten. Om meteen terug te komen op de meest kwetsbare orde van de vleermuizen: vanwege klimaatmaatregelen worden op dit moment in ons land alle spouwmuren vol gespoten. Dat is funest voor onze cultuurvolgende gewone dwergvleermuis, die kraamkolonies vormt in spouwmuren. De bouw van windmolens lijkt verder invloed te hebben op migrerende vleermuizen. Ontbossing, vermessing en verdroging en daarbij klimaatverandering hebben invloed op de insectenstand en dus ook op de vleermuispopulatie.

Eigenlijk hebben alle zoogdieren behoefte aan een gevarieerd landschap. Geen enkel zoogdier (op vleermuizen na) is gespecialiseerd in één soort voedsel of verblijfplaats. Die variatie moet dan wel aanwezig zijn.

Wanneer we in Nederland doorgaan met ontbossing, versnippering van natuur, landbouw met vermessing en andere emissies, schaalvergroting in het landschap en verdroging, zullen we de

zoogdierstand nog verder zien veranderen. Sommige soorten nemen al toe, dat noemen ze generalisten, andere soorten nemen juist af, dat zijn de specialisten. Deze specialisten worden verdrongen naar beschermde natuurgebieden, mits robuust genoeg.

Mijn voorlopige conclusie is dat niet klimaatverandering de zoogdierenstand in Nederland (op vleermuizen na) direct beïnvloedt, maar dat zoogdierenpopulaties meer te koppelen zijn aan hoe wij ons land inrichten.

Ik ben zeer benieuwd of er KNNV-ers zijn die hier anders over denken.

watervleermuis in winterslaap

Haas

Vogelonderzoek toont de gevolgen van de klimaatverandering.

Voorbeelden uit publicaties van Sovon.

Samenstelling Peter Vermaas.

Dat de verandering van het klimaat gevolgen heeft voor de natuur in het algemeen en voor vogels in het bijzonder is niet echt nieuws. Sovon vogelonderzoek Nederland bericht al jaren over deze gevolgen. In 2016 was al duidelijk dat het opschuiven van de gemiddelde temperatuur op het noordelijk halfrond te zien is aan de verspreiding van soorten. De grens van het verspreidingsgebied van bijvoorbeeld de bijeneter schuift op van het Middellandse zeegebied naar het noorden. Inmiddels broeden deze vogels ook in onze omgeving. Daarnaast zullen spotvogels die een lagere gemiddelde temperatuur wensen uit onze streken verdwijnen en zich terugtrekken naar noordelijker broedgebieden.

In 2018 meldt Sovon in een onderzoek over de gevolgen voor brandganzen die het moment van voorjaars trek moeten aanpassen aan het tijdstip van het begin van het voorjaar en de beschikbaarheid van voedsel op de broedlocaties.

Het derde stukje hieronder is dit jaar gepubliceerd. Het gaat over een bijzonder gevolg van het verschuiven van het broedseizoen, waardoor twee vogelsoorten elkaars concurrent zijn geworden.

Bijeneter, een soort die het aan de noordrand van zijn areaal, waaronder Nederland, juist goed doet als gevolg van de warmere zomers.
(foto: P. Vermaas)

Bericht van Sovon uit april 2016.

Verwacht effect klimaatverandering op vogels vastgesteld

Van sommige soorten vogels wordt verwacht dat ze achteruitgaan door effecten van klimaatveranderingen, en andere soorten juist vooruit. Onderzoekers hebben nu aangetoond dat deze patronen daadwerkelijk plaatsvinden en zelfs goed voorspelbaar zijn voor het noordelijk halfrond. Een internationaal team van wetenschappers, onder andere van Sovon Vogelonderzoek Nederland en de Radboud Universiteit Nijmegen, publiceerden hun resultaten 1 april in het tijdschrift Science. Het onderzoeksteam, onder leiding van de Durham Universiteit in Groot-Brittannië, heeft een klimaatindicator ontwikkeld die het uiteenlopende lot van vogelsoorten aangeeft als reactie op het veranderende klimaat. Als basis gebruikten de onderzoekers telgegevens van 145 vogelsoorten uit Europa die gedurende 30 jaar (1980-2010) zijn bijgehouden en gegevens van 380 vogelsoorten uit Noord-Amerika.

Klimaatomstandigheden

Per soort berekenden de onderzoekers het voorkeursklimaat. Daarmee konden ze de waarschijnlijkheid bepalen dat een soort in een land volgens de klimaatomstandigheden gedurende 1980-2010 vooruit of achteruit zou moeten gaan. Vervolgens zijn voor deze twee groepen de daadwerkelijke trends in aantallen geanalyseerd.

Soorten waarvan werd verwacht dat ze voordeel zouden hebben van toegenomen temperaturen of bijbehorende effecten, blijken het relatief inderdaad veel beter te doen dan soorten die naar verwachting een negatief effect laten zien. Dit patroon treedt op in zowel Europa als Noord-Amerika. Andere factoren zoals de lichaamsgrootte van de soorten, de habitats waar de soorten in leven en het trekgedrag bleken niet te verschillen tussen de groepen.

Spotvogel, een soort die het aan de zuidrand van zijn areaal minder doet zoals ook voorspeld op grond van een verandering van het klimaat.
(foto: Jaap van Oudenaarden)

Klimaatindicator

Al eerder werd aangetoond dat verspreidingsgebieden van veel soorten verschuiven als gevolg van hogere temperaturen. Maar of soorten echt verdwijnen is moeilijker te zeggen omdat dit een traag proces is en alleen over een langere periode is waar te nemen. Hierop vooruitlopend zijn veranderingen wel waar te nemen via aantalsveranderingen. 'De resultaten van deze studie laten zien dat de verwachte verschuivingen in de vogelgemeenschap als gevolg van klimaatverandering zich daadwerkelijk voltrekken bij grote groepen vogels in grote delen van de wereld', stelt Ruud Foppen, onderzoeker bij Sovon. 'Met dit onderzoek is voor het eerst aangetoond dat klimaatverandering wereldwijd op grote schaal invloed heeft op de aantallen van vogelsoorten.'

Algemene soorten

De onderzochte soorten zijn bovendien een goede afspiegeling van de totale vogelvolking want het betreft algemene soorten. Zo nemen in Nederland de spotvogel en de matkop af. Deze soorten nemen daarentegen in Noord-Europa toe. Voor andere soorten, zoals de bijeneter en de Cetti's zanger, verbeteren juist de klimatologische omstandigheden in Nederland. 'Het onderzoek levert ons een goed bruikbare indicator op om de effecten verder op de voet te kunnen volgen, ook in relatie tot internationaal klimaatbeleid', aldus Foppen.

Duizenden vrijwilligers

De Nederlandse gegevens zijn afkomstig uit het Broedvogel Monitoring Project van Sovon, waaraan in de loop der jaren duizenden waarnemers een bijdrage hebben geleverd. Dankzij het omvangrijke samenwerkingsverband met buitenlandse zusterorganisaties konden de telgegevens nu in een internationale context geanalyseerd worden. 'Dit onderzoek laat op een prachtige manier de waarde van groot-schalig verzamelde telgegevens zien', aldus Chris van Turnhout, co-auteur en onderzoeker bij Sovon. In Europa worden deze gegevens centraal ingezameld door de European Bird Census Council (EBCC).

Bron <https://www.sovon.nl/nl/persberichtklimaatindicator>

Vogelspotters

Brandganzen trekken sneller door klimaatverandering

Hoe reageren Arctische trekvogels op klimaatverandering? NIOO-onderzoeker Thomas Lameris onderzocht of brandganzen hun timing van voorjaarstrek en legdatum aanpassen aan vroegere voorjaren. Het wetenschappelijke tijdschrift *Current Biology* publiceerde donderdag 19 juli een artikel. Eén van de co-auteurs is Sovon-onderzoeker Bruno Ens. Bron: Nederlands Instituut voor Ecologie (NIOO-KNAW)

Het voorjaar begint steeds eerder op de toendra, de plek waar brandganzen broeden en hun jongen groot brengen. Door deze verandering in het klimaat missen brandganzen de voedselpiek die belangrijk is voor kuikens om snel te kunnen opgroeien. Vogels die broeden in het poolgebied, zullen daarom eerder moeten beginnen met eieren leggen. Veel Arctische vogelsoorten zijn echter trekvogels en brengen de winter door in zuidelijke streken. Daar merken ze weinig van de snelle veranderingen in hun broedgebied.

Sneller vliegen

Toch blijken brandganzen zich wel degelijk aan te passen. Lameris heeft aangetoond dat ze in warmere jaren sneller doorvliegen. Maar dat wil nog niet zeggen dat de problemen dan zijn opgelost: ze zijn namelijk nog steeds te laat. Want ondanks de vroegere aankomst beginnen de ganzen niet veel eerder met broeden. Waarschijnlijk stellen ze het eieren leggen uit totdat ze genoeg lichaamsreserves hebben opgebouwd en dit blijkt nauw samen te hangen met de daglengte: een omgevings signaal dat niet mee verandert met de opwarming van het klimaat.

Nog steeds mismatch

Voorlopig verandert er dus nog niet iets aan de 'mismatch' tussen het moment dat de kuikens uit het ei komen en de voedselpiek. In een vroeg voorjaar overleven er dus minder jonge ganzen.

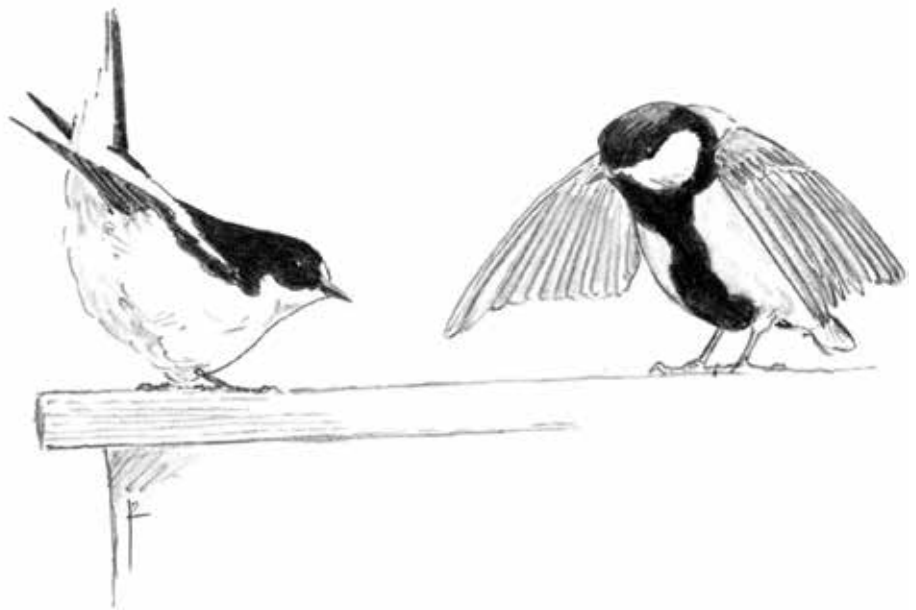
Meer over de publicatie

Artikel 'Arctic geese tune migration to a warming climate but still suffer from a phenological mismatch' (Lameris, T.K.; van der Jeugd, H.P.; Eichhorn, G.; Dokter, A.M.; Bouten, Willem; Boom, M.P.; Litvin, K.E.; Ens, Bruno J.; Nolet, B.A. - *Current Biology*)

brandganzen

Moord- en doodslag in de nestkast

Klimaatverandering is een hot issue, ook in de vogelwereld. Het verandert de fenologie van veel soorten, zowel van planten- en insecten als van planten- en insecteters. Met het zachte weer begint het voorjaar eerder en van verhoogde sterfte van vogelsoorten door winterkou is minder sprake. De gevolgen daarvan reiken tot in de nestkast, waarin onderzoekers van de Rijksuniversiteit Groningen de verrichtingen van koolmezen en bonte vliegenvangers volgen, en dat blijkt een bloedig klusje te kunnen zijn.

Bonte vliegenvangers overwinteren in Afrika, koolmezen blijven hier, maar beide soorten hebben gemeen dat ze graag in de nestkastjes van de Groninger onderzoekers broeden. Als ze elkaar tegenkomen in zo'n nestkast, dan pakt dat doorgaans fataal uit voor de bonte vliegenvanger. Dat bleek wel uit het aantal van 88 dood gevonden bonte vliegenvangers (86 mannetjes, 2 vrouwtjes) in de kastjes in 10 jaar tijd, waarvan 86 afgemaakt door een koolmees en 2 door een pimpelmees.

Het belangrijkste resultaat van de studie is dat de kans dat de bonte vliegenvangers met moordende mezen te maken krijgen toeneemt door klimaatverandering. Dat heeft te maken met timing van broeden van de twee soorten. Mezen blijken flexibel en passen de timing van broeden aan aan de plaatselijke temperaturen. Bonte vliegenvangers weten niet of het een koud of warm voorjaar is wanneer ze nog in hun Afrikaanse overwinteringsgebied zitten, en kennen daarom die flexibiliteit in de timing van het broeden niet. Wel komen ze vanwege een veranderend klimaat steeds wat eerder terug in het broedgebied, dus ook in relatief koude voorjaren. Dat laatste is een probleem, want dan bestaat er een grote overlap tussen het broeden van mezen en vliegenvangers, met fatale gevolgen voor de vliegenvangers.

Veranderingen in de timing zijn niet de enige verklaring voor het toegenomen conflict tussen mezen en vliegenvangers. Ook van belang is dat door warmere omstandigheden in de wintermaanden minder koolmezen het loodje leggen, waardoor dichtheden toenemen en veel meer nestkasten bezet zijn. Ook in warme voorjaren vallen er daardoor meer slachtoffers onder de bonte vliegenvangers.

Moord- en doodslag of niet, het lijkt vooralsnog weinig effect te hebben op de populatie bonte vliegenvangers. Liet eerder onderzoek zien dat de wat later arriverende vliegenvangermannetjes maar moeilijk aan de vrouw konden komen, dit onderzoek laat zien dat het vooral de later arriverende mannetjes zijn die in de nestkasten met koolmezen terecht komen en daar sneuvelen. Al met al maakt het dus nog niet zoveel uit. Bruut geweld blijft het echter wel...

Bron:

Limosa 92.1 2019; uit de rubriek *Andermans veren*, door Rommert Kleefstra, illustratie: Jos Zwarts
Samplonius J.M. & C. Both 2018. *Climate Change May Affect Fatal Competition between Two Bird Species. Current Biology* 29: 1-5.
<https://doi.org/10.1016/j.cub.2018.11.063>

Bonte vliegenvanger

Een kolibrievlinder bezoekt de vlinderstruik, een herkenbaar beeld in zomerse tuinen. Foto Henk Bosma.

Leven er kolibries op Voorne?
Wederwaardigheden van een nachtvlinder
op het eiland Voorne-Putten
door Anthonie Stip, De Vlinderstichting.

Mijn eerste nijlgans kan ik mij nog goed herinneren. Samen met een vriend sloop ik door hoog gras op een kade toen vlak voor onze neus met veel uitbundige klanken een eendachtige gans opvloog en meters verderop weer in het water landde. In die tijd had ik nogal eens een zakgids vogels bij me tijdens struintochten door de polder. Daar stond 'ie netjes in geportretteerd, zodat we er snel uit waren: nijlgans! Voor ons gevoel hadden we een exotische verschijning gezien die we ons nog wel even zouden herinneren.

Met de tropische verschijning van de kolibrievlinder zit het wel goed, en toch kan ik mijn eerste kolibrievlinder mij niet voor de geest halen. Ik kan dus wel een verhaal vertellen over de eerste gedachten die door mijn hoofd schoten ("kolibrie!") bij het zien van deze snelvlieger, maar het zou niet meer zijn dan een verzinsel. Er zijn vast mensen die zich hun eerste kolibrievlinder nog wel herinneren en misschien ook wel dachten dat ze hallucineerden of toch echt in een volière terecht gekomen waren.

Een indrukwekkende verschijning is de kolibrievlinder zeker.

Overigens niet op de manier waarop we een zeearend doorgaans bestempelen, want breder dan een centimeter of vijf wordt de spanwijdte van de kolibrievlinder niet. Het is vooral het energieke gedrag, de wendbaarheid en de gelijkenis met de zo aimabele vogels die de kolibrievlinder tot een verschijning maken die je niet zomaar vergeet.

Creepy rupsen

We hebben het dus over een vlinder, een nachtvlinder die overdag actief is, om het maar even gelijk ingewikkeld te maken. Ze behoort tot de familie van de pijlstaarten (Sphingidae) waar ook bijvoorbeeld het groot avondrood toe behoort. Bij pijlstaarten denken sommigen misschien wel aan die fraaie eenden, maar hier betreft het een familie van nachtvinders die onder meer gekenmerkt wordt door een scherp ogende doorn op het achterlijf van de rups.

Het ziet er best een beetje eng uit en dat is precies de bedoeling: de rupsen willen je laten denken dat ze vooral met rust gelaten willen worden, want anders zwaait er wat! Rupsen van de kolibrievlinder leven op verschillende soorten walstro en soms ook wel meekrap.

Waarom de kolibrievlinder tot de familie van de pijlstaarten behoort? De rups heeft een gevaarlijk ogende doorn op het achterlijf. Foto Henk Dikkema.

Je kunt de rupsen in het veld tegenkomen van mei tot oktober, met een piek in augustus. Ze verpoppen in het strooisel ondiep in de grond. Na enkele weken komt een nieuwe generatie uit de pop. Kolibrievlinders (ook de rupsen en poppen) kunnen niet tegen vorst. Om die reden lukt het ze zelden om in Nederland te overwinteren. De winter van 2018-2019 was in dat opzicht uitzonderlijk, want in het vroege voorjaar werden er al tientallen kolibrievlinders gezien. Dat kunnen eigenlijk alleen maar vlinders zijn die in Hollandse schuurtjes, zolders of andere ruimten overwinterd hebben. Normaal gesproken komen kolibrievlinders pas in de loop van het voorjaar (eind mei/begin juni) uit zuidelijker streken naar Nederland, net als de atalanta.

Schuw, maar niet zeldzaam

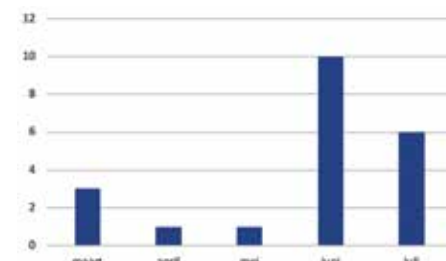
Mensen die verwachten met een kolibrievlinder een zeldzame verschijning te hebben gezien, moet ik teleurstellen. De kolibrievlinder is uiterst algemeen, hoewel het ene jaar wat meer dan het andere. Zelf koester ik mijn waarnemingen van de kolibrievlinder, want elke keer weer vind ik het een aangenaam cadeau er eentje te zien. Als u - net als ik - wel eens geprobeerd hebt de luchtacrobaat op de foto te zetten, dan zult u weten dat kolibrievlinders aan de schuwe kant zijn. Met hun lange roltong halen ze nectar uit allerlei (vaak diepe) bloemen en dat gaat met een gezwinde snelheid en een wendbaarheid waar piloten jaloers op kunnen zijn. Voor het maken van foto's is een flink portie geduld dan ook onontbeerlijk. Zelf maak ik er wel eens een sport van om in te schatten wat de volgende bloem is die de kolibrievlinder gaat bezoeken, om daar dan alvast met mijn camera op wacht te zitten. Die strategie werkt een beetje, maar vaak zat ik er ook naast en koos de luchtacrobaat vrolijk een bloem verderop. In de duinen kan het nog wel eens werken om op een stoeltje of op de knieën bij een bosje slangenkruid te gaan zitten. Het lange wachten wordt soms beloond met een foeragerende kolibrievlinder, goed gepositioneerd tegen een mooie lucht bijvoorbeeld. En zijn er geen kolibrievlinders, dan kun je nog altijd de hommels en andere bijen fotograferen die deze plant ook graag bezoeken.

kamperfoelie

Soort van het jaar

In 2019 is de kolibrievlinder de soort van het jaar van de KNNV Voorne. Alle inwoners van Voorne-Putten zijn opgeroepen om dit jaar hun waarnemingen van de kolibrievlinder door te geven op een speciaal formulier van de KNNV. Tot eind juli zijn op deze manier 21 waarnemingen doorgegeven van 22 kolibrievlinders. Bijzonder is dat er in het voorjaar (tot en met mei) vijf kolibrievlinders zijn gezien, waaronder zelfs drie eind maart (zie figuur 4). Dat moeten haast wel overwinteraars zijn geweest. Net als landelijk zijn de meeste kolibrievlinders in de maand juni waargenomen, tien stuks. Juli doet met zes exemplaren ook een duit in het zakje. De kolibrievlinder op Voorne is op een breed scala aan planten gezien. Genoemd worden de primula, viooltjes, lavendel, valeriana, verbena, Centranthus, kamperfoelie en natuurlijk ook de vlinderstruik.

Figuur 4: Het aantal in 2019 waargenomen kolibrievlinders in Voorne-Putten, weergegeven per maand. Resultaten uit het formulier van de KNNV Voorne, stand 29 juli 2019.

Voorne versus Nederland

Hoe verhoudt zich de stand van de kolibrievlinder op Voorne tot de rest van Nederland in 2019? In totaal zijn er tot en met 28 juli 2019 in heel Nederland ruim 1270 waarnemingen van kolibrievlinders ingevoerd in de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF), prachtig verspreid over Nederland en zo op het oog iets minder dik gezaaid in de noordelijke provincies en iets meer langs de kust. In dezelfde periode vorig jaar werden ruim 2050 waarnemingen doorgegeven. Het lijkt er dus op dat de kolibrievlinder in Nederland tot op heden iets minder is gezien dan in 2018. Zou het met de droogte te maken hebben? Of zijn er dit jaar minder kolibrievlinders in de gebieden in Zuid-Europa, waar ze immers vandaan komen? We weten het (nog) niet. Vast staat wel dat de zomer van 2019 nog niet voorbij is, ook wat kolibrievlinders betreft. In de loop van augustus en september zal er ongetwijfeld weer een nieuwe generatie luchtacrobaten verschijnen, wie weet ook wel in uw tuin. Houd daarom de ogen open en geef uw waarnemingen door! Overigens geldt dat natuurlijk ook voor alle andere beestjes die u verblijden met een bezoek aan de tuin. Veel tuinplezier gewenst met hopelijk een bezoekje van de kolibrievlinder.

De rups van de kolibrievlinder leeft op onder meer walstroplanten. Foto Koos Wingelaar

De Cetti's zanger op Voorne-Putten door Theo Briggeman.

Verspreidingsgebied

Tot ongeveer 1920 strekte het verspreidingsgebied van de Cetti's zanger zich uit van de Middellandse Zee tot in Centraal-Azië. Daarna begon vanuit ZO Frankrijk een gestage opmars naar het noorden, via de Atlantische kust en de rivierdalen in Noord Frankrijk. Dat heeft te maken met de warmere temperaturen die zich de laatste decennia hebben voorgedaan.

Cetti's zangers gedragen zich als uitgesproken standvogel. Ze zijn bruin van kleur en kenmerken zich door een uitgesproken verborgen levenswijze. Mannetjes kunnen verschillende vrouwtjes hebben en meerdere broedsels per seizoen grootbrengen. De vogel heeft een zeer kenmerkende, explosieve, zang. Ze laten zich vaak lastig zien, de zang is dan ook een belangrijke manier om ze te ontdekken.

Naamgeving

Verschillende vogels die in Nederland worden waargenomen ontleen hun naam aan een persoon, zoals de Pallas' boszanger en de Ross' gans. Dat geldt ook voor de Cetti's zanger.

De soort is vernoemd naar de in Duitsland geboren wiskundige, filosoof en Jezuit met Italiaanse ouders Francesco Cetti (1726-1778). Cetti werd in 1765 door de koning van Sardinië uitgenodigd om het onderwijs op het eiland te verbeteren. Hij ging regelmatig op het eiland op stap en deed zo ook nieuwe ontdekkingen. In 1776 publiceerde hij *Gli uccelli di Sardegna* (De vogels van Sardinië). Hierin beschrijft hij de *usignuolo di fiume* (ofwel de riviernachtegaal), onze huidige Cetti's zanger. De natuuronderzoeker Alberto della Marmora (een Italiaanse natuuronderzoeker) verzamelde later Cetti's zangers op Sardinië en gaf in 1820 deze soort de naam *Sylvia cetti*, om Cetti te eren. In 1834 kreeg de Cetti's zanger zelfs zijn eigen geslacht en daarmee de wetenschappelijke naam *Cettia cetti*.

Biotoop

De soort broedt laag boven de grond, in dicht stuikgewas, zoals wilgen en braamstruiken. Het broedhabitat omvat vaak een combinatie van water, landriet, met een dikke, plantaardige, onderlaag en enkele struiken. In de duinen worden ook droge terreinen met dicht stuikgewas bezet. Als voedsel dienen vooral insecten en andere ongewervelden.

Broedvogels

De Cetti's zanger vestigde zich al in 1973 als broedvogel in Voornes Duin, dat daarmee een van de eerste gebieden in Nederland was. Na een strenge winter in 1978/1979 verdween de soort evenwel van het toneel. Op Goeree Overflakkee dateert de eerste waarneming van 1969. Op de Kwade Hoek werd toen op 25 oktober een exemplaar gevangen en geringd. In de jaren 2001-2003 kwamen de eerste meldingen van zingende exemplaren van dit eiland, onder meer ter hoogte van 't Kiekgat bij het Zuiderdiep. Flink aantal broedgevallen zijn er ook in de Hoeksche Waard (op de Korendijkse Slikken en Tiengemetten) vastgesteld. Pas in 2008 vestigde de soort zich wederom op ons eiland. De Biesbosch is sinds 2017 met een toename van meer dan 25% in landelijk opzicht de sterkste stijger. Op de kaart

is goed te zien dat naast dit bolwerk (2019: een kleine 1000 territoria!) nu een groot deel van Zuidwest Nederland bezet is en dat de soort bovendien snel in noordelijke richting oprukt. In 2019 breidde de soort zich verder als broedvogel uit, onder andere naar de Ooijpolder bij Nijmegen en de oevers van de Linge. De komende jaren gaan we vast zien hoe deze olievlek zich verder over het land zal verspreiden.

Na de Biesbosch is Voorne-Putten de plek waar de Cetti's zanger de hoogste aantallen laat zien. Met name op de Beningerslikken is dat het geval, waar in 2019 35-40 territoria zijn vastgesteld. Daarnaast worden ook op het Quackgors, de Kleine Beer, de Westplaat, het Breede Water en het Groene Strand West (2017: 12 territoria) in toenemende mate territoria vastgesteld. In Voornes Duin werd de soort voor het eerst in 2015 vastgesteld (5

territoria). Voordien ontbrak zij hier nog. In 2018 zijn er op Voorne-Putten minimaal 55 broedterritoria geteld. Waarschijnlijk is dat nog aan de lage kant. In 2019 zijn er inmiddels 130-140 territoria vastgesteld. Een goede manier om de kenmerkende zang van de Cetti's zanger te horen, is een wandeling over de boulevard langs het Groene Strand West in Oostvoorne, waar ik afgelopen voorjaar tijdens een wandeling van een kwartiertje al gauw vijf vogels kon horen zingen. Een wandeling door de Beningerslikken (Zuidland) geeft dezelfde ervaring, met nog veel meer territoria.

Door de Vogelringgroep Voorne-Putten van onze afdeling worden de laatste jaren regelmatig ringvangsten van Cetti's zangers in hun netten aan het Oostvoornse Meer gemeld. De eerste vogel werd in 2007 gevangen. Vanaf 2009 worden er jaarlijks Cetti's zangers gevan-

kenmerkende afegronde korte vleugels van de Cetti's zanger

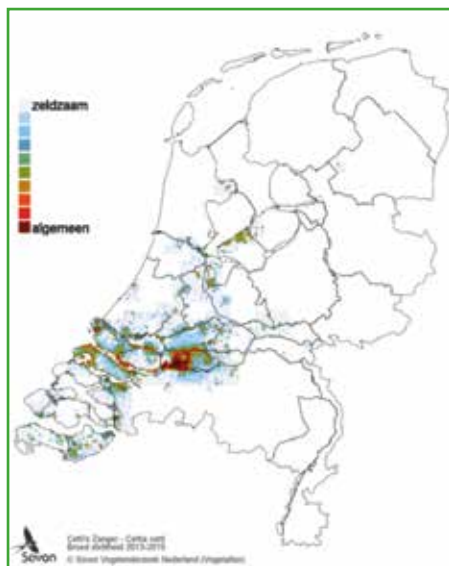

Cetti's zanger

gen, meestal in het najaar. In 2018 was sprake van een recordvangst van maar liefst 21 vogels. Daarvan waren er vier terugvangsten. In de periode 2009 tot en met 2018 werden in totaal 42 vogels geringd. Daarnaast zijn er nog 7 exemplaren teruggevonden. In Nederland als geheel werden er tot nu toe 861 vogels geringd. Het trekstation ontving 432 terugmeldingen. Het terugmeldpercentage bedraagt 24,74%. Slechts 5 vogels werden in het buitenland geringd, alle uit België en Frankrijk. Het betreft onvolwassen vogels, hetgeen het beeld bevestigt dat de soort zich in noordelijke richting uitbreidt. Van de in Nederland geringde vogels is de oudste vogel tot nu toe 4,4 jaar oud. Dat is ook te verwachten omdat Cetti's zangers nog maar relatief kort in Nederland worden geringd. De meeste vogels zijn vanaf 1991 geringd. Elders is een Engelse vogel gevangen met een leeftijd van al 7,5 jaar.

In de winter

Ook in de winter wordt de soort in dezelfde gebieden waargenomen, ongetwijfeld een gevolg van de milde winters waarmee we in toenemende mate te maken hebben. De aantallen lijken dan wat lager, maar dat komt vermoedelijk door het feit dat zij dan door het gebrek aan zangactiviteiten veel minder zijn waar te nemen. De brongebieden zijn nu dermate reproductief, dat eventuele verliezen in de winter later in het jaar weer goedgemaakt worden. In de winter van 2018 werd de soort ook aan het Kanaal door Voorne waargenomen (m.m. Hans op den Dries). In dit jaargetij werd de Cetti's zanger met regelmaat gehoord in de Beningerslikken, de ruigten bij het Oostvoornse Meer en het Groene Strand West.

Literatuur:

- Andernach, Toine (2019), Hoe komt de Cetti's zanger aan zijn naam? Vogelstreken 154, pag. 13. Vogelwacht Delft.*
- Blok, H. & ter Stege, H. (2008), De Nederlandse vogelnamen en hun betekenis. In eigen beheer uitgegeven. Leidschendam/Waalre.*
- Breedveld S.J. (red) (2004) Tussen Haringvliet en Grevelingen, De vogels van Goeree-Overflakkee. VNLGO, Middelharnis.*
- Hoekstein, M. (2015), Broedvogels van Voornes Duin in 2015. Het Zeeuws Alternatief, Goes.*
- Jong de, A. (2018), Cetti's zanger in: Vogelatlas van Nederland, Broedvogels, wintervogels en 40 jaar verandering. SOVON Vogelonderzoek Nederland. Pagina 436-437. Kosmos Uitgevers. Utrecht/Antwerpen.*
- Marquenie, J.G.M. en Velthuizen, A.A. (1984). Vogels van de duinen en kust van Voorne. Het Vogeljaar 32, blz. 245-251.*
- Op den Dries, Marianne en Hans (2019), Ringverslag Pamassiavlak, Voornes Duin 2018. Vogelringgroep Voorne-Putten, KNNV afdeling Voorne. Mededeling 282.*
- Op den Dries, Hans (2019), Broedvogelinventarisatie 2018 Beningerslikken. KNNV afdeling Voorne. Mededeling 277.*
- Vergeer, Jan-Willen (2018), BMP 2018, eerste resultaten dankzij snelle tellers. SOVON-Nieuws 2018/4 pag. 6.*
- Vermaas, Peter & Utberg, Jan (2018), Broedvogel inventarisatie van het Groene Strand West, KNNV afdeling Voorne, Vogelwerkgroep. Mededeling 266.*
- Vinicombe, Keith, Harris, Alan & Tucker, Laurel (2015), Vogelgedeterminatie, blz. 282-284. Kosmos Uitgevers, Utrecht /Antwerpen.*
- www.sovon.nl, Eerste indrukken broedvogels 2019, 11 juni 2019.*
- www.vogeltrekatlas.nl*

Verlagen

Verlag van de vogelexcursie naar de Groene Jonker op 19 mei 2019 door Tom van Wanum.

De start verliep beslist niet vlekkeloos. Zo was daar een echtpaar dat dacht dat het verzamelpunt bij de Groene Jonker was en zodoende waren zij daar al om 7.00 uur; het verzamelpunt was echter bij de McDonald's in Hoogvliet! Twee anderen zijn helaas niet verschenen en in andere auto's lieten de Tom-Tom's en de Google Maps het in de nabijheid van de Groene Jonker afweten. Maar uiteindelijk kwam alles toch op z'n pootjes terecht en werd er gestart met het wandelrondje door dit leuke gebied. Ondanks het mindere weer, geheel bewolkt en winderig, lieten de rietvogels zich goed horen en zien: rietzanger, sprinkhaanzanger, blauwborst en kleine karekiet konden worden genoteerd. Het aantal steltlopers viel helaas wat tegen. Wat tureluurs en een enkele kempiaan (trouwens wel een fraai gekleurde man), een handjevol bontbekplevieren en een scholekster met 3 pullen, meer konden we er niet vinden. Op de plassen vooral veel kraakeenden. Ook een bergeend met een jong, geoorde futen (ook met jongen) en een tafeleend met pullen. Altijd leuk om te zien zijn de zwarte sterns, sierlijke vogels die insecten of kleine visjes van het wateroppervlak af halen.

Van deze vogels heeft Nederland nog maar 1500 broedparen, dus de zwarte stern zien komt niet dagelijks voor. Bijna aan het einde van de rondwandeling kwam de zon een klein beetje door het wolkende en steeg de temperatuur onmiddellijk. De vlinders hadden op dat moment gewacht want overal was het gefladder van de kleine koolwitjes en een dagpauwoog te zien.

Ondanks het mindere weer en de rommelige reis naar de Groene Jonker was het ook ditmaal een geslaagde trip waarbij we 49 vogelsoorten mochten noteren.

Zwarte sterns

Van en over de werkgroepen

• Vogels

Nieuws van de Vogelwerkgroep door Peter Vermaas

Voordat ik ga vertellen wat de vogelwerkgroep na de zomervakantie allemaal van plan is, wil ik eerst stilstaan bij het overlijden van Adrie van der Heiden. Toen ik voor het eerst bij de KNNV kwam was Adrie voorzitter van de vogelwerkgroep. Al snel werd mij duidelijk dat die rol maar een van de vele activiteiten inhield die hij ondernam. Ik noem maar een aantal van zijn vele activiteiten. Als je iets wilde weten over de ganzenpopulatie rond het Haringvliet kon je bij hem terecht. Hij inventariseerde watervogels en broedvogels in diverse gebieden. Hij onderhield contacten met de vogelopvang "Karel Schot", voor Vogelbescherming Nederland was hij een wetlandwacht, hij gaf vogelcursussen en organiseerde excursies, hij vertegenwoordigde ons bij het Zuid-Hollands Vogelaarsoverleg en was lid van de ledenraad van Sovon. Bij de Beerenplaat had hij zijn vaste locatie om vogels te ringen. Toen hij op een zeker ogenblik het voorzitterschap van de VWG overdroeg, heeft hij zich met volle energie ingezet binnen de Uilenwerkgroep. We hebben A3 (zo schreef hij zijn naam) leren kennen als een echte vogel- en mensenvriend. We missen hem.

Adrie van der Heiden

Vanaf september gaat de VWG weer maandelijks vergaderen en zoals iedereen weet worden tijdens die vergaderingen de meest gevarieerde lezingen georganiseerd. Deze presentaties sluiten aan op het vergaderdeel en zijn voor iedereen die geïnteresseerd is vrij toegankelijk. De vergaderingen starten om 19:45 uur en afhankelijk van de agendapunten starten de presentaties om ca 20:30 uur.

Let op: de bijeenkomst op 8 november begint niet met een VWG-vergadering. Deze lezing is voor alle KNNV leden en start om 20:00 uur!

Op **13 september** zal Niek Koppelaar ons komen vertellen over de beleidsvisie van het ZHL.

Op **11 oktober** gaan wij gezamenlijk aan de slag met het determineren van veren: "Veren uit eigen doos". Deze bijeenkomst wordt een soort workshop, waarbij iedereen zelf veren kan meenemen en waarbij wij gezamenlijk met behulp van determinatieboekjes (en elkaars vakkundigheid en inzicht) de vogelsoort gaan vaststellen.

Veren van geslagen prooi

Op vrijdag **8 november** (aanvang 20:00 uur!!) ontvangen we Roland-Jan Buijs die ons komt vertellen over de meeuwenkolonies op de Maasvlakte en Europoort. Roland-Jan onderzoekt de meeuwenpopulatie en heeft veel kennis opgedaan onder andere door het ringen van meeuwen.

Roland-Jan Buijs

Op **13 december** (na de pauze van de VWG vergadering) hebben we Garry Bakker uitgenodigd. Garry is als ecoloog actief in de regio. Specifiek de vogels in de Rotterdamse haven zullen deze avond aan de orde komen. Na de olieballen, op **10 januari 2020**, krijgen de leden van de VWG weer de kans om hun zelfgeschoten vogels te tonen (de foto's natuurlijk): "Foto's uit eigen doos".

• Planten

Zomerprogramma plantenwerkgroep KNNV afdeling Voorne 2019

In de activiteitenkalender treft u het zomerprogramma van de plantenwerkgroep van de KNNV afdeling Voorne voor het jaar 2019 aan. We zijn er in geslaagd om in samenspraak met het Zuid-Hollands Landschap en Natuurmonumenten en andere organisaties een interessant inventarisatieprogramma samen te stellen. Tijdens de inventarisaties worden alle in het gebied voorkomende planten genoteerd, en van de zeldzame en bijzondere soorten worden de coördinaten en de abundantie (talrijkheid) genoteerd. We streven ernaar om elk gebied 3 keer te bezoeken om zo een compleet beeld van de plantengroei gedurende het seizoen te krijgen. De inventarisaties vinden op maandagavond plaats. We vertrekken om 19:00 uur vanaf het verzamelpunt, tenzij dit anders is aangegeven in het programma. Een link naar het verzamelpunt op Google maps vindt u op de website bij het programma van de plantenwerkgroep. Houd ook de website in de gaten voor eventuele wijzigingen in het programma.

Wilt u een keer mee met een inventarisatie of wilt u lid worden van de plantenwerkgroep dan kunt u zich melden bij het verzamelpunt, u bent van harte welkom. Tijdens de inventarisaties wordt door leden van de plantenwerkgroep uitleg over wilde planten gegeven.

Namens de plantenwerkgroep, Theo Hagendoorn, Wim Kleijburg, Frans Overes, Erik Ketting

Werkgroep Natuur en Beleid ingesteld.

Het bestuur heeft onlangs besloten een Werkgroep Natuur en Beleid in te stellen. Dat besluit vloeit voort uit het in het Beleidsplan 2017-2020 vastgelegde voornemen de natuurbeschermingstaak in te gaan vullen en de contacten met de gemeentebesturen in de Hollandse Delta te intensiveren c.q. op te pakken.

Op Voorne-Putten heeft dat geleid tot verdergaande contacten met de gemeentebesturen van Brielle, Hellevoetsluis, Nissewaard en Westvoorne. Met de meeste gemeenten hebben we afgesproken voortaan vanaf het begin mee te praten over ruimtelijke plannen die van invloed zijn op de belangen van natuur en landschap. Zo nodig zullen we ook de bezwaar- en beroepsprocedures niet schuwen. Als het gaat om soortbescherming (Natuurbeschermingswet) werken we al vaak samen met de Natuur- en Milieufederatie Zuid-Holland. Dat zullen we zeker ook bij planologische ontwikkelingen doen. Ook met Natuurmonumenten en het Zuid-Hollands Landschap wordt zo veel mogelijk samengewerkt. Veel aandacht schenken we momenteel ook aan de Operatie Steenbreek en het bermbeheer van gemeenten. De werkgroep zal in ons magazine In de Branding verslag doen van haar werkzaamheden.

De nu opgerichte werkgroep zal het bestuur adviseren over deze en andere met natuur en beleid samenhangende zaken. De werkgroep bestaat op dit moment uit Theo Briggeman (juridische en bestuurlijke zaken), Peter Vermaas (Hellevoetsluis), Piet Mout (Westvoorne) en Jaap van Elst (Nissewaard). De werkgroep is nog op zoek naar geïnteresseerde leden die voor hun stad of dorp als contactpersoon willen optreden dan wel voor bepaalde onderwerpen bij het werk van de werkgroep betrokken willen worden (bijv. de Operatie Steenbreek, ecologisch beheer van groenvoorzieningen, de implementatie van de Natuurbeschermingswet op de Zuid-Hollandse eilanden, de toekomst van het Haringvliet na het Kierbesluit, et cetera). Piet Mout is contactpersoon van de werkgroep.

Hij is bereikbaar onder telefoonnummer 06-51607503
of per email: pietermout1950@gmail.com.

Onder de loep

De dwergvleermuis (*Pipistrellus pipistrellus*, 36-51 mm) door Gerda Hos.

Op een mooie voorjaarsavond zag ik bij thuiskomst 3 dwergvleermuisjes rondvliegen in onze tuin. Een wonderbaarlijk gezicht! Het zijn geen vogels en ook geen vliegende muizen, maar een aparte groep (vliegende) zoogdieren, die 's nachts en in de schemering leven. De laatste tijd zie ik ze gelukkig weer meer rondvliegen. Zeker nu de bomen in onze straat groter zijn en er op de wei voor ons huis veel paarden lopen. Paardenmest zorgt voor insecten en daar houden deze vleermuisjes heel erg van. Ze vangen per nacht wel meer dan 300 insecten (muggen, kevers, vlindertjes, vliegen etc.) en daarom hebben ze al een streepje voor bij mij want ik heb een bloedhekel aan muggen, die mij daarentegen heel lekker schijnen te vinden. Het vleermuisje vangt de prooi met zijn vleugels als net en pakt het daarna met zijn bek. Deze vleugels zitten vast aan hun "arm", aan beide zijden van het lichaam, de achterpoten en de staart. Nooit geweten dat vleermuizen staarten hebben!

Aan de achterpoten zitten haakvormige tenen en aan de "armen" een klauwnagel. Hiermee kunnen ze zich goed vasthouden als ze op hun kop aan een muur o.i.d. hangen. Het lichaam lijkt erg op een muis met zijn bruine vacht. Vandaar de naam waarschijnlijk! De ogen zijn klein en zwart en de oren zijn kort en driehoekig. De toevoeging "dwerg" duidt op de grootte of moet ik "kleine" zeggen, want ze wegen niet meer dan een suikerklontje en passen zelfs in een luciferdoosje. Ze zijn dan wel klein, maar doen niet onder voor de grotere vleermuizen. De ogen zien niet echt goed in het donker en daarom maken ze gebruik van echosonar. I.p.v. te zien horen ze dus hun omgeving. Dit werkt perfect en de fabel dat ze in je haren kunnen vliegen is dus echt niet waar. Mensen horen de geluiden die ze maken niet, maar met een batdetector, die deze geluiden omzet naar voor ons hoorbare tikjes, kunnen we bepalen welke vleermuis er rond vliegt. Elke soort vleermuis heeft nl. zijn eigen specifieke geluid. Mijn vleermuisjes waren dus net uit de winterslaap ontwaakt en nu op zoek naar voedsel om aan te sterken.

In april is bij de vrouwtjes de eisprong en vindt de bevruchting plaats met sperma dat ze na de paring (augustus – november in het jaar ervoor!) in haar baarmoeder heeft bewaard. Er worden nu kraamkolonies gevormd in spleten van gebouwen, onder dakpannen, in vleermuiskasten e.d. Mannen worden hier geweerd. In juni/midden juli worden de jongen na een draagtijd van 44-80 dagen, afhankelijk van het voedselaanbod, geboren. Is er te weinig voedsel dan gaan de vrouwtjes in een soort zomerslaap en wordt de draagtijd verlengd. Hoe bijzonder! De jongen in de kraamkolonie worden allemaal binnen 2 weken geboren. Meestal wordt er 1 jong geboren, heel soms 2. Het kleintje komt naakt en blind ter wereld, heeft een roze ruggetje en weegt rond de 1 gram (formaat hommel). In deze tijd hangt hij aan de moeder, in het begin ook tijdens de vlucht. Later kruipen de jongen bij elkaar om

zo warm te blijven als de moeders op jacht zijn. Na 3-5 dagen gaan de oogjes open, na 3 weken kan het jong al vliegen en na 6 weken stopt het zogen en kunnen ze al zelf eten vangen. Dit is de tijd om op eigen benen/vleugels te gaan staan. Het gewicht is dan rond de 4 gram. Sommige vrouwtjes zijn al na 2-3 maanden geslachtsrijp, maar meestal zijn ze dit pas na een jaar. In juli/augustus vallen de kraamkolonies weer uiteen. De mannetjes brengen de zomer alleen door, maar in augustus komen ze weer in beeld bij de vrouwtjes, want dan begint de paartijd en moeten ze aan de bak.

Er wordt door het mannetje een territorium afgebakend en hij probeert nu met luid geroep (voor mensen met gevoelig gehoor hoorbaar) en de afscheiding van een sterke muskusgeur vrouwtjes (niet meer dan 10!) naar zich toe te lokken. Na de paring slaat het vrouwtje de sperma op in een speciale klier tot de eisprong in het volgende voorjaar. Nu is het tijd om lekker op te vetten voor de winter en wordt er elke nacht op een vast traject gevlogen om zoveel mogelijk insecten te vangen. Daalt de temperatuur onder de 10° C dan kruipen vleermuizen bij elkaar in gebouwen of bomen. De dwergvleermuis begint echter later aan de winterslaap dan de andere vleermuissoorten, nl. in november/december. Ze laten zich ook 's winters nog vaak zien om nog wat eten te vangen of te drinken. Ze jagen truwens nooit op open vlakten. Er moeten altijd gebouwen of bomen ter oriëntatie staan.

Vleermuizen veroorzaken geen overlast (zoals schade aan lak, verf, hout of herrie). Geen paniek dus als u een kolonie in de spouwmuur o.i.d. van uw huis ontdekt. Er zijn dan wel keultjes te vinden en soms hoor je wat gepiep en gekrab. Maar daar valt goed mee te leven. Toch! Ze zijn truwens beschermd en hebben het moeilijk omdat er veel slaapplekken verdwijnen en wij door het veelvuldig gebruik van gif het aantal insecten drastisch omlaag hebben gehaald. Verder worden ze gegeten door roofvogels, uilen, katten en marters.

Wij kunnen de vleermuisjes helpen door:

- Zorg voor beschutting en voedsel (insectenlokkende planten en bomen)
- Zorg voor een plek waar ze overdag kunnen slapen (open spouwmuur, zolder, vleermuis kast, klimop)
- Zorg voor een overwinteringsplek (holle bomen, zolder, spouwmuur)
- Zorg voor een vijver (drinkplek, lokt ook insecten)
- Zorg voor een composthoop en/of takkenril (insecten)
- Gebruik a.u.b. géén gif! Door het eten van giftige insecten sterven vleermuizen.

Al met al een erg interessant diertje. Al kan ik me wel indenken waarom ze vroeger verguisd en verketterd werden. Men verdacht ze toen nl. van samenspel met de duivel en als ik een foto van de dwergvleermuis bekijk met

zijn bekje vol superscherpe tandjes vind ik ze er ook best griezelig uitzien. Hun nachtelijke leven heeft daar natuurlijk zeker aan bijgedragen. De verhalen dat ze ziektes over zouden brengen is trouwens niet helemaal juist. Maar pak een gewonde vleermuis nooit op, want ze kunnen lelijk bijten met alle gevolgen van dien. Vindt u een zieke vleermuis, heeft u last van een vleermuiskolonie in of rond uw huis of wilt u gewoon informatie over deze diertjes dan kunt u contact opnemen met Jan Alewijn Dijkhuizen (0181 – 494098, [janalewijn@dijkhuizen@kpnmail.nl](mailto:janalewijn@dijkhuizen.kpnmail.nl)).

En verder raad ik iedereen aan om op een mooie avond lekker de hemel af te speuren naar deze snelle vliegende diertjes. En wees ze net als ik zeer dankbaar voor alle muggen die ze die avond/nacht weer vangen.

Dwergvleermuis, illustratie Eveline van der Jagt

BRIGGEMAN & JANSEN ADVOCATEN

**“RECHTSHULP IS
ONZE PASSIE”**

applicom[®]
BRANDPREVENTIE

Applicom Nederland B.V.

Rondweg 13 • 6515 AS Nijmegen

Postbus 6881 • 6503 GJ Nijmegen

T +31 (0)24 35 22 571

F +31 (0)24 35 22 579

E welkom@applicom.nl

I www.applicom.nl

- Advisering
- Producten
- Montage
- Onderhoud

Applicom is actief in alle disciplines van bouwkundige brandpreventie: advisering, inspectie, ontwikkeling, levering, montage, service en onderhoud. Applicom is VCA** - en al meer dan tien jaar ISO 9001-gecertificeerd.

Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging afd. Voorne

Ledenadministratie : Marianne op den Dries, Witte de Withplein 5, 3223 SM Hellevoetsluis

☎ 0181 – 318 329 ✉ ledenadministratie@voorne.knnv.nl

In de **BRANDING**

tijdschrift van de KNNV afdeling Voorne

In de **BRANDING** bevat mededelingen van de KNNV afd. Voorne en verschijnt viermaal per jaar:

1 februari, 1 mei, 1 september en 15 november.

Kopij inleveren bij Tom van Wanum in Word-formaat en foto's separaat naar e-mail: tomvanwanum@xs4all.nl

Inleveren vóór 1 januari, 1 april, 1 augustus en 15 oktober

Redactie:

Theo Briggeman, Marianne op den Dries, John van der Knaap, Peter Vermaas, Tom van Wanum, Katie van der Wende

Lidmaatschap en contributie:

Jaarcontributie 2019

met automatische incasso: € 33,50

huisgenootleden: € 9,75

jeugdleden (tot 26 jaar): € 15,75

Bank: Triodos rekening nummer:

NL18 TRIO 0254 6500 31, t.n.v. KNNV afd. Voorne te Hellevoetsluis.

Opzeggen lidmaatschap: Altijd twee maanden voor het einde van het verenigingsjaar, dat is dus vóór 1 november.

Werkgroepen:

Paddenstoelen: vacant

Planten: Theo Hagendoorn

hagendoorn@hotmail.com

0181-404 362

Insecten: Wim Prins

prinswn@gmail.com

0181-484 116

Vogels: Peter Vermaas

p.vermaas@gmail.com

0181-324 058

Zoogdieren: Jan Alewijn Dijkhuizen

janalewijn@dijkhuizen@kpnmail.nl

0181-484 098

Natuur & Beleid: Piet Mout

pietermout1950@gmail.com

06-51607503

Dagelijks Bestuur:

Voorzitter: Theo Briggeman

tbriggeman@upcmail.nl

0180-620 594

Secretaris: Peter Vermaas

secretaris@voorne.knnv.nl

0181-324 058

Officiële stukken, verzoeken aan werkgroepen etc.

naar het adres:

Schudegge 17, 3224 BP Hellevoetsluis

Penningmeester: Marianne op den Dries

penningmeester@voorne.knnv.nl

0181-318 329

Bestuursleden

Natuurhistorisch secretaris: Tom van Wanum

tomvanwanum@xs4all.nl

0181-625 538

Ledenadministratie: Marianne op den Dries

ledenadministratie@voorne.knnv.nl

0181-318 329

Nieuwe leden, adreswijzigingen en alle andere leden-

mutaties naar het adres:

Witte de Withplein 5, 3223 SM Hellevoetsluis

PR aanspreekpunt: Hans op den Dries

lunde06540@upcmail.nl

0181-318 329

Erik Ketting

e.ketting6@upcmail.nl

0181-632 086

Jos Schreiner

j.schreiner@upcmail.nl

06-37310760

Internetsite KNNV afd. Voorne

http://www.knnv.nl/voorne

Webmaster: John van der Knaap

webmaster@voorne.knnv.nl

0187-470 047

© KNNV afd. Voorne

Voorpagina: foto Peter Vermaas - Bijeneter

Het thema voor IdB nr. 4 in 2019 is "Slapen"

